

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора, завідувачки кафедри педагогіки, психології, початкової,
дошкільної освіти та управління закладами освіти Закарпатського
угорського інституту імені Ференца Ракоці II Біди Олени Анатоліївни
про дисертаційне дослідження Провальної Неоніли Олегівни
на тему: «Розвиток інклюзивної компетентності педагогічного
працівника початкової школи в умовах неперервної освіти»,
подане на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

З метою здійснення експертизи дисертації Провальної Неоніли Олегівни нами було проаналізовано її зміст, а також автореферат й основні наукові праці дисертантки. Узагальнені результати викладено у наступних положеннях.

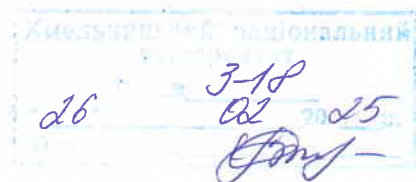
Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки. Педагог у сучасному суспільстві є ключовою фігурою, запорукою успішного поступу української держави до формування громадянського суспільства з високим рівнем цивілізаційних стандартів. Роль педагога постійно змінюється. Неодмінна риса нової генерації педагогічного працівника України – високий професіоналізм, володіння методичним інструментарієм завтрашнього дня.

Нова українська школа – школа для всіх. Саме тому кожен педагогічний працівник має вміти працювати з дітьми з особливими освітніми потребами, для яких створюються умови для спільного з однолітками навчання в рамках інклюзивної освіти.

Для розвитку інклюзивної освіти важливою є не лише наявність законодавчих і фінансових механізмів, необхідне формування змін суспільної думки, в тому числі й професіоналів.

Від сучасного педагога (вчителя й асистента вчителя) сучасність вимагає необхідної кваліфікації, психолого-педагогічних та методичних компетентностей, розуміння ідей інклюзії та готовності до роботи в умовах інклюзивного навчання. Це актуалізує необхідність теоретичного обґрунтування розвитку інклюзивної компетентності педагогічних працівників початкової школи як наукової проблеми.

Проблема своєрідності розвитку інклюзивної компетентності асистентів учителів початкової освіти не поставала предметом спеціального й усебічного наукового пошуку. З огляду на нові вимоги до педагога в

контексті модернізації освіти, суттєву роль у створенні умов для розвитку інклюзивної компетентності педагогічних працівників початкової школи відіграють заклади післядипломної педагогічної освіти, які здатні організувати таке освітнє середовище, яке сприятиме розвитку такої інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи в умовах неперервної освіти, що базується на інноваційній методологічній основі. Бо одним із ключових напрямів реформування в освіті є вдосконалення системи освіти, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців.

У цьому контексті дослідження Провальної Неоніли Олегівни є актуальним, а його результати прогностичними. На основі цілісного вивчення процесу розвитку інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи в умовах неперервної освіти авторка пропонує шляхи розв'язання цієї проблеми відповідно до нових реалій сьогодення, нової парадигми освіти як системи методологічних принципів, що передбачають змістові й технологічні перетворення. Тому дисертаційна робота є вчасною і актуальною, відповідає запитам і потребам сучасної педагогічної науки і практики, соціальному замовленню суспільства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно з тематичним планом наукових досліджень Хмельницького національного університету «Психолого-педагогічна система становлення особистості фахівця» (ДР № 0114U005266), де роль автора полягала в обґрунтуванні розвитку інклюзивної компетентності педагогічних працівників початкової школи в процесі неперервної освіти. Тема роботи уточнена та затверджена на засіданні вченої ради Хмельницького національного університету (протокол № 6 від 26.12.2024 р.).

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації. Дисертанткою виконано теоретичний аналіз вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку інклюзивної компетентності педагогів початкової школи; проаналізовано зміст, компонентну структуру та критеріально-рівневу характеристику інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи; виявлено педагогічні умови розвитку інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи в процесі неперервної освіти та експериментально перевірено їхню ефективність; розроблено кластерну модель зазначеного процесу; підготовлено та впроваджено в освітню практику закладів післядипломної педагогічної освіти навчально-методичне забезпечення для розвитку інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи.

Нові факти, одержані здобувачкою. Вважаємо, що дисертаційне дослідження Провальної Неоніли Олегівни є комплексним, у якому: вперше: виокремлено й обґрунтовано педагогічні умови розвитку інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи в процесі неперервної освіти (стимулювання мотиваційної спрямованості педагогічних працівників початкової школи до професійної діяльності в інклюзивному класі в умовах неперервної освіти; збагачення змісту інклюзивного навчання педагогічних працівників початкової школи в міжкурсний період підвищення кваліфікації; забезпечення оволодіння педагогічними працівниками початкової школи технологіями педагогічної підтримки, психолого-педагогічного супроводу, ефективності взаємодії в інклюзивному класі в умовах неперервної освіти; активізація особистісних ресурсів, рефлексивної позиції педагогічних працівників початкової школи щодо розвитку інклюзивної компетентності в процесі неперервної освіти), експериментально перевірено їхню ефективність; розроблено кластерну модель розвитку інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи в умовах неперервної освіти, що акумулює цільовий, теоретико-методологічний, змістово-технологічний і результативно-коригувальний кластери; конкретизовано компоненти (мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, діяльнісний, рефлексивний), критерії (спонукально-ціннісний, пізнавально-орієнтаційний, процесуально-операційний, особистісно-емпатійний, оцінно-прогностичний) та рівні розвитку інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи в процесі неперервної освіти (високий, середній, низький); уточнено сутність ключових понять дослідження («інклюзія», «інклюзивна компетентність», «неперервна освіта»); удосконалено змістове наповнення та психолого-педагогічний супровід розвитку інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи в процесі неперервної освіти; подальшого розвитку набули теоретико-методичні й технологічні аспекти розвитку інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи в процесі неперервної освіти на засадах компетентнісного підходу та цифровізації інклюзивної освіти.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Проведений аналіз змісту дисертаційного дослідження, а також публікацій дисертантки виступає у якості підстави для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених авторкою результатів. Методологічно обґрунтовано: визначення мети, 4 основні завдання і методи наукового пошуку. Завдання дослідження сформульовано методологічно грамотно. Заслуговує підтримки авторський

підхід до обґрунтування концепції наукового пошуку. Теоретико-методологічні основи дослідження сприяли розробці концептуальних засад дослідження як єдності теоретичного, методологічного та практичного концептів.

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів і висновків зумовлена теоретико-методологічним підходом дослідниці і застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів наукового пошуку: теоретичні – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукової та навчально-методичної літератури, що дало змогу з'ясувати ступінь наукового розроблення порушеної проблеми, напрями розвитку педагогічних ідей у цій галузі, викласти методичні засади задекларованого питання; емпіричні – обсерваційні (пряме та опосередковане спостереження), діагностичні (бесіда, опитування, анкетування, тестування, діагностичні методики, рейтинг, метод аналізу результатів діяльності, експертного оцінювання), що вможливили узагальнення аналітичного матеріалу; педагогічний експеримент (пілотажний, констатувальний, формувальний етапи) для виявлення рівня розвитку інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи, апробації й доведення ефективності педагогічних умов розвитку інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи в процесі неперервної освіти; математичні (реєстрування, ранжування, математичний аналіз), статистичні для статистичного оброблення отриманих результатів; графічні для наочного ілюстрування та порівняння результатів експериментальної роботи в графічних зображеннях і табличних формах.

Доцільно також позитивно оцінити вміння дослідниці систематизувати й узагальнювати дослідницькі документи матеріали, що має певну специфіку в педагогічних наукових пошуках. Список використаних джерел – 258 найменувань, із них 53 іноземною мовою – уможливили кваліфікований науковий аналіз дисертантки у контексті сучасної освіти.

Провальна Неоніла Олегівна, на наш погляд, правильно визначила об'єкт, предмет та мету дослідження. Вражає ґрунтовність джерельної бази дослідження, теоретичних положень та практичних напрацювань, викладених в дисертації. Усе це створило необхідні умови для оптимального вибору стратегії наукового пошуку та його ефективної реалізації. Одержані дані та результати їх опрацювання вказують на ефективність обраної наукової траєкторії дослідження. Відзначимо, що новизна і вірогідність загальних висновків дисертаційного дослідження авторки забезпечені методологічною обґрунтованістю вихідних положень, використанням адекватних методів, аналізом значного обсягу науково-педагогічних джерел з

метою розвитку інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи в умовах неперервної освіти.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів. Практичне значення одержаних результатів аргументоване розробленням навчально-методичного посібника «Інклюзивна компетентність педагога початкової школи», що ознайомлює з основними стратегіями інклюзивного навчання, особливостями освітньої діяльності дітей з особливими освітніми потребами та методами роботи з ними; методичних рекомендацій «Батьківська скарбничка. Поради батькам дітей з особливими освітніми потребами», де викладено практичні рекомендації та ігрові підходи від відомих експертів із приводу розвитку та виховання дітей з освітніми труднощами; «Інклюзивне навчання: окремі аспекти діяльності педагогів», що порушує проблеми первинного виявлення дітей з особливими освітніми потребами та оцінювання їхнього розвитку; «Путівник з інклюзивного навчання. Вчителям та асистентам вчителів початкової школи для організації освітньої діяльності дітей з особливими освітніми потребами», де схарактеризовано сутність роботи вчителя й асистента вчителя з дітьми різних нозологічних груп, використання ігрових ситуацій для ефективного їх навчання; «Помічник з інклюзивного навчання. Педагогам і батькам для корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами молодшого шкільного віку», де подано дидактичні ігри та вправи для учнів початкової школи з ООП; спецкурсу «Інклюзивна компетентність педагога Нової української школи», який спрямовано на окреслення ключових аспектів інклюзивної компетентності педагогічного працівника.

Основні результати дослідження впроваджено в освітній процес Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 500а/02-13 від 15.11.2024 р.), Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського (довідка № 21/01-13/1575 від 03.12.2024 р.), КЗ «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» (довідка № 756/01-16 від 06.12.2024 р.), Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 456/1 від 02.12.2024 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Результати дослідження можуть бути використані під час розроблення (удосконалення) освітніх програм підвищення кваліфікації вчителів, асистентів учителів початкової школи в закладах післядипломної педагогічної освіти.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Структура дисертації є методологічно обґрунтованою й логічною. Дисертація і автореферат написанні й оформлені згідно з нормативними вимогами. Стиль викладу й аналізу проміжних і кінцевих результатів дослідження, наукових положень і висновків є обґрунтованим на теоретичному і методологічному рівнях.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів (із висновками до кожного), висновків, списку використаних джерел (258 найменувань, із них 53 іноземною мовою) та 19 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 305 сторінок, зокрема 198 сторінок основного тексту. Робота містить 29 таблиць і 14 рисунків.

У вступі аргументовано актуальність задекларованої проблеми, зв'язок із науковими темами; сформульовано мету, завдання; окреслено об'єкт, предмет, методи наукового пошуку; викладено наукову новизну, теоретичне й практичне значення одержаних результатів; подано відомості про впровадження та апробацію результатів наукового пошуку, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі «Теоретичні засади розвитку інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи в процесі неперервної освіти» схарактеризовано інклюзивну компетентність як наукове поняття, з'ясовано сутність, феноменологію та структуру інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи, обґрунтовано необхідність ефективної взаємодії педагогічного працівника початкової школи з дітьми із соціоадаптаційними труднощами.

У другому розділі «Організаційно-методичні основи розвитку інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи в умовах неперервної освіти» обґрунтовано зміст і методику розвитку інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи в умовах неперервної освіти; диференційовано критерії (спонукально-ціннісний, пізнавально-орієнтаційний, процесуально-операційний, особистісно-емпатійний), показники їх вияву, рівні розвитку інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи (високий, середній, низький); розроблено кластерну модель і виокремлено педагогічні умови розвитку інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи в умовах неперервної освіти.

У третьому розділі «Дослідницько-експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов розвитку інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи в умовах неперервної освіти» схарактеризовано програму, особливості констатувального й формувального етапів педагогічного експерименту, оцінювання його результатів,

продемонстровано динаміку позитивного впливу обґрунтованих педагогічних умов на розвиток інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи в процесі неперервної освіти.

Унаслідок експериментальної перевірки педагогічних умов розвитку інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи в процесі неперервної освіти за результатами формувального етапу педагогічного експерименту, підсумовано, що в експериментальній групі, порівняно з контрольною, виявлено суттєві позитивні зміни в показниках рівнів розвитку інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи в умовах неперервної освіти.

Слід відзначити, що загальні висновки відповідають поставленим завданням, обґрунтованість і переконливість яких засвідчують самостійність і логічність суджень, достатню наукову підготовленість здобувачки. Позитивно розцінюємо представлену у додатках наукову інформацію, а таблиці та рисунки увиразнюють уявлення про цілісність дослідження, проведеного дисертанткою. Список використаних джерел зроблено з дотриманням встановлених вимог. Рівень узагальнення результатів педагогічного наукового пошуку свідчать про її зрілість як дослідника проблем педагогіки.

У змісті автореферату відображено основні положення дисертації, їх викладено досить повно. Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені в авторефераті, належним чином розкрито й обґрунтовано в рукописі дисертації. Поняттєво-термінологічний апарат визначено з урахуванням специфіки педагогічного дослідження.

Впровадження результатів дослідження, здійсненого дисертанткою, підтверджується довідками закладів освіти України.

Констатуємо і той факт, що загальний об'єм основного тексту дисертації відповідає вимогам до написання наукових досліджень, які подаються на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Наголошуємо на відсутності академічного плагіату.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Провальної Неоніли Олегівни в цілому, водночас вважаємо можливим висловити зауваження і побажання:

1. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації варто було б виписати більш ґрунтовніше, адже практичне значення роботи вагоме і необхідне сьогодні.

2. У роботі наголошено на актуальності активної позитивної взаємодії в інклюзивному класі, яка зумовлена тим, що сучасна освіта базується на принципах рівності можливостей, особистісно орієнтованого підходу та партнерської педагогіки. Виокремлені категорії варто було б детальніше розкрити у роботі.

3. Зважаючи на переконання дослідниці щодо впливу світових глобалізаційних тенденцій та підвищення вимог до відповідності підготовки фахівців до єдиних міжнародних стандартів, доречним було б вивчення зарубіжного досвіду з проблеми розвитку інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи в умовах неперервної освіти і врахування позитивних його аспектів у представленому дослідженні.

4. У дисертації авторка зазначає, що соціоадаптаційні труднощі є ієрархічно найвищим рівнем, який відображає якість взаємодії дитини та середовища, в якому вона перебуває. І саме такі труднощі мають два контексти – особистісний та середовищний. Варто було б у роботі більш детально розкрити ці контексти, що надало б науковій праці ґрунтовності та глибини дослідження.

Однак, висловлені зауваження та побажання носять дискусійний характер, а тому не мають суттєвого впливу на високу позитивну оцінку рецензованого дисертаційного дослідження. Робота, безсумнівно, містить значні наукові доробки та нові, раніше не захищені наукові положення. Отримані результати є раціональними для педагогічної освіти.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях.

Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, достатньо повно висвітлені в опублікованих працях здобувачки. Аналіз змісту публікацій, які розкривають науковий зміст дисертації, свідчить, що їм притаманний конкретний і ціннісний характер, вони чітко аргументовані, узагальнення результатів педагогічного дослідження здійснено на належному методологічному рівні.

Підкреслимо широкий спектр апробації результатів дослідження.

Основні положення та результати дослідження представлено в 30 публікаціях: із них 1 навчально-методичний посібник, 4 статті у фахових виданнях України, 1 в журналі, що входить до міжнародних наукометричних баз, та в іноземних наукових періодичних виданнях, 14 публікацій у збірниках матеріалів наукових конференцій та 10 в інших виданнях, що додатково відображають результати дослідження.

Висновок. Враховуючи актуальність теми, наукову новизну отриманих результатів, практичне значення зазначаємо, що дисертаційна робота: «Розвиток інклюзивної компетентності педагогічного працівника початкової школи в умовах неперервної освіти» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, має вагоме теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, повністю відповідає профілю спеціалізованої вченої ради та вимогам, що висуваються до дисертацій (пункти 9, 11-14) «Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р. та за № 1159 від 30.12.2015 р., №567 від 27.07.2016 р.), нормативним актам МОН України та паспорту спеціальності, а її автор, Провальна Неоніла Олегівна, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

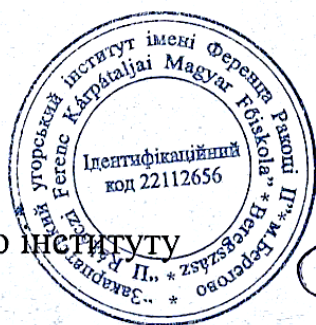
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки, психології, початкової,
дошкільної освіти та управління закладами освіти
Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці II

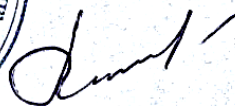

О. А. Біда

Підпис О.А. Біди завіряю.

Зав. відділом кадрів

Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці II

Г. Рейплік